

צמאה נפשי לאלוקים

שיעורים בנושא התפילה

לע"נ הורי ר' אליהו בן בת שבע ז"ל

לאה איך בת טאוס ז"ל

הכנת התפילה - מילות הפתח והפתיחה

לקראת שמע ולשמונה עשרה מקודות שונים זה מזה קראת שמע פעמיים ביום, היא מצוה מן התורה: אדם מירשאל מחויב לקבל על עצמו של מלכות שמים, על ידי אמירת הפסוק ישמע ישראל ה' אחד. וזה מצוה עצמאית, שיצוריהי לתפילה - בנראה לא במקרה - על ידי חז"ל. עיקרה של התפילה נלמד מהפסוק 'ולעברו בכל לבבכם' וזכ"י יש עבודה בלבד ואיווה זו תפילה וישלי ברמז ה' אה תפילת שמונה עשרה היא עיקר התפילה. בכל מקום שמחבר סתם 'תפילה' דברי חז"ל, הסוטה היא לתפילת שמונה עשרה.

קראת שמע ושמונה עשרה, מהות את חוט השדרה של התפילה, אם נרצה לדייק יותר באבחנה, ניתן לומר שקראת שמע היא הדמיון של התפילה בעוד שמונה עשרה - הילכ"י של התפילה.

הדמיון, עיקר עניינו - השכל, קראת שמע, ענינה - הפנמה של חרטה שכלית, של תפיסת עולם אחידותית-כוללת של המציאות. ראייה של גל פסוק המציאות, לכחותיה ולגוניה השונים, במבט אחדותי, פנימי, כולל וסקוף. היא יסוד המבט האמיתי של עם ישראל על המציאות.

בשמונה עשרה, את כבר נפגשים עם הרצון, עם שאיפת הדרגות המציאות. בשמונה עשרה, 'תפיסת העולם' של קראת שמע, מתפרטת לטרש ערכים לאחדילים היותר עליונים המקיפים את כל הידע, לשאיפת ומטחנת היסטוריות-דחניות, שהאומה מוציאה אותם אל הפועל, בהדרגה, בסוף דויה הארוכים.

אל הסדר הנשגב הזה, את נקשרים בתפילה, וכך הילכ"י של התפילה מקץ יותר יותר קלפט.

כאשר מתבוננים בתפילה באופן מקיף וכולל, ניתן להבחין שהיא בנויה כחיזה ארגונית, ברומה לטף האדם המאופיין כשכל - הטלל בתוכו חלקים שונים.

כשם שגוף האדם, ישנם אברים חיוניים יותר וחיוניים פחות, אברים שהשגמה תלויה בהם, וכאלה שאין הנשמה תלויה בהם - אף שאדם בריא לעולם לא יעלה על דעתו לחרות על אף אבר ואפילו לא על אצבע קטנה - כך גם בתפילה, חשוב להבחין בין מדרגות שונות בגוף האורגני של התפילה.

עלינו להתייחס לכל חלקי התפילה ברצינות ובחדרת קודש, אך עם זאת חובה עלינו להבדיל בין קחש לקודש ולהבחין במדרגות השונות הקיימות במבנה התפילה. זאת, כדי לבנות את השאיפות, המאויים והרצונות הבאים לידי ביטוי בתפילה, באופן מסודר ובריא.

סיבה נוספת היא הלכותיות, קיימים מצבים של 'ידיעבד' שלאם הטרוד בעיני העולם קשה להתרכז בכל חבני התפילה, וקל יותר 'לרכו מאמץ' במקומות היותר חשובים. לכן, עלינו לדעת היכן מרכז חוט השדרה של התפילה, לא בבחינת עיקר ותפל, אלא מה מרכזי ומה מרכזי יותר.

גם חז"ל התייחסו למצבים כאלה, שקשה להתפלל לכוון בשלמות במשך כל התפילה. אם אדם יודע שלא יוכל לכוון כראוי בכל תפילת שמונה עשרה, אומרים לו חז"ל שיעדיף 'לרכו מאמץ', לפחות בברכת אבות שהיא ברכה יסודית, ובה כלול שורש הברכות כולן.

שלוש פעמים ביום את מתפללים תפילת שמונה עשרה, ופעמיים ביום, בשחרית וערבית, את קוראים את קראת שמע, כחלק מהתפילה.

קראת שמע ושמונה עשרה הן מרכזי התפילה ועיקרה, ומשום כך גם מאמץ הריכוז בתפילה מודגש בהן מאוד.

ובפרק מצות הליצה (בבמות ק"ה ע"ב) ר' חנינא ור"ש בר רבי הו' יתבי פתח חז' מנייהו ואמר המתפלל צריך שיתן את עיניו למטה שנאמר והיה עיני ולבי שם כל הימים וזו אמר המתפלל צריך שיתן לבו למעלה שנאמר גשא לבבניו אל כפים אל אל בשמים אדחכי אתא רבי ישמעאל בר' יוסי לגבייהו אמר להו במאי עסקיתו אמרו ליה בתפלה אמר להו כך אמר אבא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו 10 שני מקראות הללו. ובנאור זה נדכתיב והיו עיני ולבי שם כל הימים, יש לאדם לחשוב עצמו כאלו הוא לפני השם יתברך וכעבד שהוא עומד לפני רבו. ואיך סבידא ליה שיש לו לכוון לבו למעלה אל השם יתברך וכאלו הוא משתוקק ומתאוה אל השם יתברך ולפיכך יכוון לבו למעלה. ומתוך שיקיים שניהם שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, כי התפלה מה שהאדם הוא העלול וצריך אל עלתו, וידוע כי מצד שהוא עלול יש להיות עיניו למטה וכמו העבד שהוא עומד לפני רבו שעיניו למטה, 20 אמנם מפני שהאדם נתלה בעלה צריך שיהיה לבו למעלה אל העלה לכך יהיה לבו למעלה. כלל הדבר מה שעיינו למטה בשביל כך יש עליו משפט העלול שהוא עומד ביראה לפני עלתו, רק מפני כי העלול נתלה בעלה לכך העלול נושא לבו אל, 25 עלתו שכל אחד נושא לבו אל מי שהוא צריך אליו שהאדם צריך אל השם יתברך בתפלתו, וזה מבואר:

תפילת יסורים - היא אלא אצטרך - צדקה

קנה המתפלל צריך שיתן רגליו, שנאמר ורגליהם רגל ישראל. הרגלים משמשות פעולת ההליכה ופעולת העמידה. לפעולת ההליכה עיקר שימושן הוא במה שהן נפרדות, כפעולת העמידה עיקר שימושן הוא במה שהן מתאחדות. במהלך שלמות האדם יש הליכה, להוסיף לקנות שכליות ומעלות מדתיות. ויש עמידה, היינו שהדברים שקנה יהי קנינם חזק כנפשו, לא יפסידם איזה שינוי נתיסין במצבו. חזו 'מי יעלה בהר ד' ומי יקום במקום קדשו', שישאר במעלתו. התורה מיוחדת היא להוסיף שלמות ומעלה, ע"כ נקראת דרך, ומאן ולא יוסיף כר"י. 10 והתפילה מרשמת את המעלות הקנייות שהיו קבוצות וקיימות ובה האדם מתדקמה לפי יכולתו לשכלים העליונים, שקנינו שלמותם חזקים במציאותם, בהיות ג"כ עיקר תודעתם לעמוד בשלימתם ולא להוסיף עליהם. ע"כ מתיחסות רגליהם, לכח האחרות שבהם, רגל ישראל. ומורה ג"כ על מעמד טבעי לא כחיד, כענין התנועה הטבעית שאין בה עקום ולא עיוות, כר' הרמב"ם במגילת, ובה ג"כ נכללת השתדלות האדם בתפילה שהייתה מעלתו קניית אצלו ומוטבעות.

18 א"ל, כוכב, ט"ו, א"ל, ט"ו

ואמר ר' יוסי בר חנינא משום ר"א בן יעקב (שם) המתפלל צריך שיתן את רגליו שנאמר ורגליו רגל ישראל. ויש לפרש כי זה המאמר קבוע אחר המאמר הראשון, ויש לומר כי אמר קודם שיתן האדם שהוא העלול אל השם יתברך והאדם מקבל מתאו יתברך ולפיכך ישפיל עצמו כמו כל אשר מקבל מן אחר. ובה עתה לומר עוד על זה כשם שלא יעמוד במקום גבוה ויתפלל, שדבר זה שיהיה מכיר עצמו שאין לו שום דבר 15 מעצמו כלל, הרי יש לחשוב אף שהוא מקבל יש לו גם כן מעצמו דבר מה, אבל האדם יכיר שאין לו דבר מעצמו כלל. ולפיכך אמר צריך שיתן רגליו, כי השוואת הרגלים מורה על ענין זה שהאדם בעצמו כאלו איך יכול לפעול דבר, כי 15 התחלת הכל הם הרגלים שמוליכים אותו אל אשר רצונו שם לעשות מה שירצה. ולכן כתבו גם כן שיש לאדם להניח ידיו גם כן כפותים על הכל כפות. הן רגליו שבהם הולך למקום שרוצה לעשות דבר, הן ידיו שהם הכלים שבהם פועל 20 דבר. לכך ישוה רגליו וידיו כפותים על לבו ומעתה יכיר האדם שאין לו דבר מעצמו דבר הכל מצד עלתו ית' ולא מעצמו דבר כלל. על דרך זה כתבו המפרשים מה שצריך שיתן רגליו שדבר זה הוראה לגמרי על שאין לאדם כח כלל אפילו התחלת התנועה לעשות דבר.

25 א"ל, כוכב, ט"ו, א"ל, ט"ו

רגל האצורה נכון

ע"כ כשכילם צריך להיות מנויך עצמו מרוממות מעלתו האלהית הנקנית ע"י האריכות בתפילה, והיות ג"כ מאריך על שולחני כפי שלא תסחרר המשכתו אל הרזחניות אל שפע טובו של הנדיבות הגשמית, כדפירשו: 'ולמא אחי עני ייהיב ליה'. אמנם ש"י אלה המה דברים גדולים, כוללים המעלות הרזחניות שיוסדו התפילה והנדיבות שיוסדו השולחן ופרוס לרעבים. אבל האדם כאשר הוא אדם צריך לדעת שהוא עכ"פ נתון בגוף כהמי. ע"כ 5 כל צורך קטן מצרכיו החומשיים צריך שלא יקטן כעיניו מרהטסק כו כראוי, ורק אז יעלה כיוו אושר הגוף הנפש. לדמיון אחד מתנאי הגוף השפלים היא האריכות ככה"כ, ומה יוקש על כל ענינים השפלים, שצריך האדם בהיותו עומד בפני רס כמורס חכמה וכנדיבות, הערה הגונה: שלא יבין לקטנות כאלה, ומהם ג"כ יקח לעבור את ר' ית'ש.

ואר"י נ' רכרים מאריכין ימו ושנותיו של אדם, ואלו הן המאריך בתפלתו, והמאריך בשולחנו והמאריך ככיה"כ. האדם צריך תמיד שירכש לעצמו המדה הנכונה שאף שיתן דעתו לאוה ענין נשגב מאד לפי פירושו ושלימות נפשו כחורה חכמה ויראה ד', מ"ש יתחזל ששום שאיפה לא תזיק לשאיפת אחרות שהם לפי ההשקפה הראשונה [נראות] כמתנגדות לה, כ"א צריך שיהי שנה לכל צדדי השלימות. והמורה היותר גדולה: לא תקטין אצלו את הערך של מטרה היותר נמוכה אם אך נצרכה היא עכ"פ לכלל עיני האדם. והנה ראש לכל צרכי האדם הם עיני הרזחניות מעלתו ויחשו אל קרבת אלהים, שהיא תכלית כל האשדות. אבל עם התאמצו להיות קונה ובקוה אלהי ומעמד רוחני נשגב שבאה ע"י האריכות בתפילה כראוי לה, לא יקטנו כעיניו צרכי האדם הגשמיים לענין הטובה הכללית של הנדיבות שצריכה להיות נכנסת כחמוף צרכים הגשמיים של כל עני ונקלה, שאף בהיותו מתהלך כמחוף שכלו למעלות דמות אלהית, ידע שישנם אנשים רבים עסופי רעב וסובלים עוני ומחור

ובפרק דברכות (י"ב ע"א) אל שמואל לחייא בר רב בר אוריין תא ואמר לך מלחא מעלייתא דאמר אבוך הכי אמר אבוך כשיתא כורע בברוך כשהוא זוקף וזוקף בשם רב ששת כי כרע כרע כחירא כי זוקף זוקף כחויא. ביאר זה כי הכריעה הוא מצד השם יתב' אשר לפניו יכרע הכל, ולפיכך ראוי שיהיה בפעם אחד כי הוא יתב' אינו גשם אשר פעולתו הוא בזמן כאשר הדבר הוא מצד השיי', ולפיכך הכריעה שהוא לפני השם יתב' היה בפעם אחד כחירא. אבל הוקיפה שהוא זוקף אף כי הפעולה זאת הוא מן השם יתב' שהוא זוקף כפופים, מכל מקום תיהא זאת היא אל האדם הוא מקבל התייה בזמן ולא בפעם אחד כמו שנברא העולם בזמן, שכל תיה צריך זמן רק הכריעה שאין זה תיה לאדם. כי אדרבא שבוה האדם מבטל עצמו אל השיי' עד שאינו נמצא, ולפיכך ראוי שתהיה הכריעה בלא זמן רק בפעם אחד רק דבר שהוא תיה באדם כי כל תיה היה בזמן, ותראת שכל תיה האדם הוא בזמן ובטול שלו בלא זמן כלל, ודבר זה הוא מבואר. ולכך אמר כי כרע כרע כחירא וכי זוקף זוקף כחויא, ודבר זה מבואר הוא וברור:

והיה האדם יורה שיהיה

כריעה נכונה

בברכה זו אנו כורעים ומשתחיים בפתיחתה ובסיומה, כי בה עיקר קבלת מלכותו, שהיא המזכה אותנו לעמוד לפניו בשאר התפילה ולהתחנן לפניו על עמנו וארצנו, חיינו, וכל צרכינו השונים. פעמים אנו כורעים בכניסתנו לתפילה, ואנו עתידים לכרוע עוד פעמים בסיום התפילה כאשר נורה לה' על חסדו ואמתו שעשה עמנו. כך הכל ארבע פעמים כנגד ארבע אותיות של שמו הגדול, ארבע האותיות שרוממות לארבעת הגילויים שהוא מתגלה בעולמו- בבחינת הנצח שקדם לזמן, ובבחינת שלושת חלקי הזמן: העבר, ההווה והעתיד. נכנסת ברכות פרשה הנמרא ואמרה שיש לכרוע במילה "ברוך", ולזוקף בהזכרת שמו יתברך. משמעות הדברים היא על פי ביאור המהר"ל בספרו "נתיבות עולם", שהמילה הראשונה שאומר האדם לפני בוראו כבר הוא משתחוה ומראה את התבטלותו הנמורה לפני מקור חיו, רבון העולמים כולם. זקיפת הקומה היא פאשר הוא מזכיר את שמו, אותו שם שמשמעותו היא התגלות הבורא במעשיו ובעצם יצירת ההווה, שכן גילויו זה הוא הסיבה לקיומנו. אז נוכל לזוקף את קומתנו, לא מתוך נאה פרטית חסרת יסוד, אלא מתוך ידיעה שכבודנו, חסנו ועמידתנו האיננה, הם כבודו שלו, שיצר יצירה יקרה ותקיפה כל כך. אם אפשר, יש לכרוע בכל גופו עד שכל עמוד השדרה יתכופף לגמרי. ואם קשה לאדם, בגלל מחלה או בהיותו בעל בשר, יכופף את עצמו עד כמה שיכול, ולכל הפחות יכופף את ראשו. ישנו הבדל בין הכריעה לבין הזקיפה, את הכריעה יש לעשות בבת אחת, ואת הזקיפה יש לעשות לאט לאט. שני טעמים נאמרו בדבר: ראשית, את קבלת המלכות יש לעשות מיד, ואלו את הוכות לעמוד לפני ה' יש לעשות בהדרגה, ולא להראות כאילו חפץ האדם להיפטר מהר מקבלת מלכותו. טעם נוסף: אם נזכור שאנו זוקפים את עצמנו בהזכרת שמו דוקא, והכוונה לרמוז ששמו הוא המקיים אותנו, הרי יש לעשות זאת על פי הבריה שבנוראנו, בה אנו גדלים ומתפתחים צעד אחרי צעד בהדרגה, מילדות להתבגרות, ומשם לבגרות ולעמידה. הכל באיסוס כדי שלא נאבד את יציבותנו בקפיצה מהירה מדי. אחרי שהשתחונו, באה בסיס חתימת הברכה במילים "מגן אברהם", שהן כוללות את כל היחס שעליו דברנו בין הבורא והנבראים, ובעיקר ללב האנושות- עם ישראל, שתכונת היסוד שלו היא תכונת החסד ועשיית הטוב של אברהם. ההגנה על ישראל היא גם הגנה על דמותו הרוחנית של אברהם, שהיא מתגלית בדורות הבאים דרך עם ישראל כולו.

קשה. כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם, שנאמר "די זוקף כפופים". ורך השלמות הוא, שבשעה שעדיין לא הגיע האדם לשלימות מעלתו ישנם בו (הרכבה) [עוד כמה] כוחות רעים, שצריך לכפותם ולכופפם. ע"כ דרך השלימות הוא להכנס דרך הפתח הצר. אמנם כל אלה הנה רק כשעה שהוא מחזיק בהצעות, אבל כאשר יבא אל התכלית, שהיא יצירת ד' באמת, אז ירגיש בעצמו כי ע"י הוספת העבודה מתגדלים ומתגברים כל כוחות נפשו, מאחר שנהפכו לטוב. ע"כ מראה, כי אמנם ההכנה ושבידת הכוחות נחוצות לעבודה, אבל אין זה כ"א בתור הכנה אל התכלית. אבל התכלית היא להאיר באור ד' ברב עז וחזרה, ושם כל כוחות נפשו מדקפים ועומדים ברב אמן וכן חיים אדיר תעלה. ומה שאמר "מפני שמי נחת הוא", רק מפני שמי, בעסקו בהדרגה לכבוש הכוחות הרעים המעכבים מהשלימות של יצירת שם ד', אבל בשמי לא כתיב, כ"א "אשגבהו כי ידע שמיי". ושורש הדבר הוא מפני שנפש האדם היא טובה בעצם, וכל דבר טוב ראוי הוא להוסיף בו אמן ולחזקו, הרעות שבה אינן. כ"א מקורות מחשבת הגוף, ע"כ כאשר כבר נצח וטיהר את המקרים, כל מה שמוסיף אומץ הוא מוסיף טובה, א"כ אין הטובה השלמה חולשת הנפש, כאשר יצירו המצירים יראה מחסרי חכמה, כ"א עז הנפש וישועתה באלהים חיים.

אין אדם יורה שיהיה

ק"ב. ת"ר אלו ברכות שאדם שוחח בהם, באבות תחלה וסוף בהרואה תחלה וסוף, ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה ובכמה מלמדן אותו שלא ישחה. עיקר ההכנה והכיסול העצמי צריך האדם להראות במקום הראוי ביותר, והיינו בהעריכו עצמו נגד מי שגדול ממנו, או יכיר שהשגתו בגדולה השם ית' כאין נחשבת לעומת השגת הגדולים. ע"כ (באבות) [בברכת האבות], שמצירי השגת האבות בגדולה השם ית' וכבודו, ראוי שיראה האדם אפיסח כחו המשיג וביטולו, בין מצד הערמת הטבעית כרגשי לבכם הטהור, שהיא נעלה מכוחותינו, וכוה רומן שחיי' ותחלה, שהדבר הטבעי בא בתחלת ההתרגשות, ובין השגתם המודיע שהיתה נפלאה מאתנו ואין ציורנו מגיע לה. ע"כ כשנרצה להראות שאנו חפצים לצייר ע"כ מעט מהרבה מצויותיהם הרמים, כדי לכבד את מלך הכבוד ית' ע"כ מדותיהם הם ע"ה, צריך מאתנו שחיי' והכנעה גדולה בתחלה ובסוף, נגד הרגש והשכל. וכן בהסתכל האדם בחסדי השם ית' עליו, יכיר כי כל אשר יציר רגשי הוראה אינו כדאי, וכן מצד הרגש ובין מצד השכל אין לו כ"א להראות שאין כפיו מלה וביכולתו אינו משיג להראות הכרת הוראה כלל, ע"כ יאתה לו רק ההכנעה והשפלות. אמנם יסוד ההכרה ותכלית ההכנעה הוא, שימצא האדם און כנפשו להתרומם למעלות הרמות הראויות לו מצד נפשו הגדולה האלוהית, ושיתרומם מעל להרכבים הבהמיים, שהם שפלים לערכו. ע"כ לא ירבה רק בשפלות וכניעה, כי עליו להכיר ג"כ יתרונו ומעלתו מצד החסד האלוהי שעליו, למען יגבה לבו בדרכי ד'. ע"כ כשכא לשחות בכל ברכה מלמדן אותו שלא ישחת, למען ידע כי ההכנעה היא מדה יפה מאד, אבל שימושה האמיתי הוא שתעזור להתרוממות הנפש בדרכי ד' הגדולים, ולא להשאר רק בהרגשת השפלות, כ"א לדעת יפה [את] כל ההרגשים השונים המאירים מאד האמת.

אין אדם יורה שיהיה

7858

עד רום טהרה וסילוק כל רע, מכה גבורת עז הבינה, שהיא יסוד התשובה הנטועה בנפש. מה שא"כ [בוכיה] אל המעלות הקדושות, שבהן ישנן מדרגות רבות זו למעלה מזו, שצריך תמיד לשמור כח ההדרגה, וכיין שחונת כל המעלות היא דעת ד' ועלי' כבר נאמר! "כמפלא מן אל תדרש", ע"כ צריך כל אדם להתנהג בעלייתו כנחת והדרגה, וכ"ה לכל היתרונות הנפשיים. ע"כ כי כרע, שמורה על הכנעת הכוחות הרעים, כרע כחירא, שנכפף לא מכה החיים שבו, כ"א מכה מכריח חוצה לו, גם לא בהדרגה כ"א בבת אחת. וכי זוקף, שמורה על העלי' והשגת המעלות ויתרונות הקרובה ודעת ד', זוקף כחויא, שזוקף מכה החיים העצמי שכקרכו, וכנחת והדרגה, כדכתיב "זארו צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום".

אין אדם יורה שיהיה

02643989

אין אדם יורה שיהיה